

הושטת יד לאישה

ראשי פרקים

- א. "לא תקרבו" – יסודות האיסור
 - ב. נגיעה שאינה דרך חיבה
 - ג. הושטת יד מתוך נימוס
- סיכום

כיצד יש לנהוג כשאישה מושיטה יד לשלום לגבר^א, או להיפך? שומרי מצוות נתקלים בשאלה זו פעמים רבות במקום עבודתם או במסגרת קשרים חברתיים שיש להם עם חילוניים. האם חשש לפגיעה אישית הוא שיקול שיש להתחשב בו, ואם כן – עד כמה?

א. "לא תקרבו" – יסודות האיסור

גילוי עריות הוא איסור תורה חמור. הפוסקים נחלקו האם גם קירבה לעריות אסורה מן התורה, או שהמקור לאיסור הוא דרבנן. לדעת הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה כא-א-ב) האיסור הוא מדאורייתא:

כל הבא על ערוה מן העריות דרך איברים, או שחבק ונשק דרך תאוה ונהנה בקירוב בשר, הרי זה לוקה מן התורה, שנאמר "לבלתי עשות מחקות התועבות", ונאמר "לא תקרבו לגלות ערוה", כלומר: לא תקרבו לדברים המביאין לידי גילוי ערוה. והעושה דבר מחוקות אלו, הרי הוא חשוד על העריות.

עוד כתב בספר המצוות (ל"ח שג):

שהזהירנו מקרוב לאחת מכל אלו העריות, ואפילו בלא ביאה, כגון חבוק ונשיקה והדומה להם מפעולות הזנות^ב... ולשון ספרא: "לא תקרבו לגלות" – אין לי אלא שלא יגלה, מניין שלא יקרבו? תלמוד לומר 'ואל אישה בנדת טומאתה לא תקרב'. אין לי אלא בנידה בל תקרב ובל תגלה, ומניין לכל העריות שהן בבל תקרבו ובל תגלו? תלמוד לומר "לא תקרבו לגלות".

-
- א. ניסוח השאלה מדגיש במכוון את עיקר הבעיה אצל האיש שעלול לעבור על איסור קרובה לעריות כפי שיבואר בהמשך. אמנם גם לאישה יש איסור לפני-עיוור שלא להכשיל את האיש בנגיעה אסורה.
 - ב. במניין המצוות הקצר שלו הוסיף גם רמיזה וקפיצה.

מדברי הרמב"ם עולה שבאיסור קריבה מדאורייתא כלולים חיבוק ונישוק והנאה בקירוב בשר, "והדומה להן מפעולות הזנות". לעומתו, סובר הרמב"ן (השגות לשה"צ שם; מובא במ"מ הלכות איס"ב שם) שלפי הבבלי אין פעולות אלו אסורות אלא מדרבנן, והאריך להוכיח כן. אחת מהוכחותיו היא שמצינו שאמוראים אחדים הקלו לעצמם באיסור זה (כדלקמן), ואם היה האיסור מדאורייתא לא היו עושים זאת.

הב"י (יו"ד קצה ד"ה "וכתב עוד בתה"ד") מביא את דברי שניהם, וכותב דנפקא מינה האם מותר לבעל שהוא רופא למשש דופק של אשתו כשהיא נידה. לרמב"ם, הסובר שאיסור קירבה כזו הוא דאורייתא, גם במקום פיקוח נפש אפשר שנאסור, כיוון שמדובר באביזרייהו דערויות. אבל לרמב"ן, הסובר שפעולות אלו אינן אסורות מדאורייתא, יש להתירן במקום פיקוח נפש.

הב"י הביא גם את דברי תרומת-הדשן (סי' רנב) שהחמיר באיש יותר מבאישה, וכתב שגם אם נתיר לאישה לשמש את בעלה החולה, יש לאסור על הבעל לשמש את אשתו החולה, כיוון שיצרו של האיש תקיף משל האישה. והוסיף עוד הב"י לדייק מדבריו שאכן לדעת הרמב"ם אסור הדבר אפילו במקום פיקוח נפש.

הרמ"א בדרכי-משה (שם) השיגו והתיר גם בחולי שאין בו סכנה, על פי הגהות שערי-דורא (הלכות נידה סי' יח). והוסיף מהג"ה במרדכי (כוונתו לשה"ג על המרדכי שבת פרק א אות רלח, סעיף ה) שהחמיר על עצמו שלא לגעת באשתו החולה כשהיא נידה, נוהג בחסידות של טטות (ולא פירש הטעם). הרמ"א סובר כנראה כרמב"ן, שאין איסורים אלה מן התורה אלא מדרבנן, ובמקום חולי לא גזרו (או שסובר כדעת הש"ך שתובא לקמן).

אמנם פוסקים רבים סוברים שאע"פ שאיסור הנידה בכרת אין היא בכלל הערויות³, וממילא לא נאסרה מן התורה ב"לא תקרב". כך דייקו הנודע ביהודה (מהדו"ק אה"ע סי' נה) ועוד אחרונים מדברי תוספות (גיטין ב, ד"ה "עד אחד"), וכן דעת מהר"ק (שורש עב). וכבר קיבץ הרב עובדיה יוסף את הדעות השונות בהקדמת ספרו טהרת הבית (עמ' יא-יג), ושם נטה לומר שלפי רוב הפוסקים אין הנידה בכלל הערויות.

להלכה נחלקו השו"ע והרמ"א (יו"ד קצה, טז-יז): השו"ע הביא את דברי תרומת-הדשן להלכה, והרמ"א השיגו כנ"ל.

ב. נגיעה שאינה דרך חיבה

הש"ך (יו"ד קצה, סק"כ : קנז, סק"י) השיג על הב"י. לדעתו, כיוון שמצינו שהאמוראים היו מחבקים ומנשקים לבנותיהם, ודאי גם הרמב"ם לא אסר אלא כשעושה כן דרך תאוה וחיבת ביאה. ראייה נוספת לדבריו הביא ממה ש"המנהג פשוט שרופאים ישראלים ממששים הדפק של אישה אפילו אשת איש או עכו"ם אע"פ שיש רופאים אחרים עכו"ם, וכן עושים שאר מיני משמושים על פי דרכי הרפואה". עוד כתב שכך היא דעת הרמ"א,

ג. ראה לעיל פרק כשרות לעדות סעיף ג.

שאף הוא סובר כרמב"ם ואע"פ כן התיר (אמנם הרמ"א סייג את ההיתר למקרה בו אין שם רופא אחר עכו"ם, שלא כמנהג המובא בש"ך המקל בכל מקרה).

נמצאנו למדים שלדעת הש"ך איסור קירבה תלוי בכוונה, ואם אינו נוגע באישה דרך תאוה – אין איסור קירבה מדאורייתא.⁷

אחרונים רבים דנו בדברי הש"ך, והביאו ראיות שונות בעד דבריו וכנגדם (ראה אוצה"פ אה"ע כ סק"ג, עמ' 25):⁸

א. עולא כי הוה אתי מבי רב הוי מנשק לאחתיה אבי ידיהו, ואמרי לה אבי חדיהו. ופליגא דידיה אדידיה, דאמר עולא: קריבה בעלמא אסור משום לך לך אמרינן נזירא, סחור סחור, לכרמא לא תקרב (ע"ז יז,א).

לכאורה הגמרא נשארת בקושייתה, אבל בתוס' (ד"ה "ופליגא") פירשו שעולא הקל לעצמו כיוון שהיו דומות עליו כקורות, וכמובא במסכת כתובות (ז,א) לגבי רב אחא שהיה מרכיב את הכלה על כתפיו. המהרש"א מעיר שהש"ס לא נשאר בשאלה אלא קיצר בלשונו, והתוספות השלימו את המובן מאליו.⁹

הגר"א (אה"ע כא סקכ"ה) ראה בקושיית הגמרא מקור לדברי הרמב"ם האוסר נשיקת אחותו למרות שאינו נהנה, וכתב על זה שהוא:

ד. בספר עזר-מקדש (על שו"ע אה"ע כ,א) הרחיב את היתרו של הש"ך, ולדעתו רק בדרך 'חיבת ביאה' בפועל קיים האיסור: "שבדעתו אז להתקרב אליה לביאה, או שבדעתו היה כן לולי איזה מניעה שיש לפי שעה לפניו, והוא מצפה אחר שעה או שתיים ביום לבוא אליה". כל קריבה אחרת אינה אסורה מן התורה, ודומה לנישוק בנותיו ואחותו, אבל אסורה מדרבנן. לדעתו זו הסיבה שבגינה התיר הש"ך בסימן קפד כל קריבה בסמוך לווסתה כולל חיבוק ונישוק, שהרי אין בדעתו כעת לבוא עליה. לכן כשאינו מתכוון כלל לשם חיבה, אלא משום רפואה – מותר (לאור סברתו זו יש להסתפק האם גם משום נימוס יהיה מותר לגמרי, כמו ברפואה, או שמא רק שם התירו כיוון שהוא צורך גדול).
בספר נחפה-בכסף (מובא באוצה"פ אה"ע כ סק"ג, עמ' 25) פקפק על הש"ך מסברה, שבאותן דוגמאות המובאות בש"ס מדובר בקרובות שבהם יצר הרע שולט פחות, לאחר שאנשי כנסת הגדולה החלישו את כח היצר (יומא סט,ב). אפשר לומר שהרמב"ם יודה באלו שאין איסורן אלא בדרך תאוה וחיבת ביאה, אך מניין לנו להקל בשאר נשים? אמנם למעשה גם הוא אימץ את שיטת הש"ך (מכאן יש להסיק שיש להקל יותר בקרובות, וכנראה על זה סמכו אלה שנהגו לנשק קרובותיהן נשיקה של נימוס. אבל הרמב"ם עצמו שלל זאת והגדירו כדבר מגונה וכמעשה טיפשים. ראה גם מאמרו של הרב יהודה הרצל הנקין "חיבוק ונישוק קרובי משפחה", תחומין כא עמ' 374 ואילך).

ה. עיין גם בשערי-תשובה אה"ע כ סק"ג.

ו. בשדי-חמד (מובא לקמן) הביא את דברי התורת-חיים שפירש מעשה דעולא שאחותו הייתה לבושה בבגדים על המקומות שאותם נישק. כך הוא מסביר את המלים "בי ידיהו" ו"בי חדיהו", דהיינו בית יד – שהוא כפפה, ובית של חזה – דהיינו בגד שלובשים עליו. גם באופן זה ההיתר הוא רק כיוון שהייתה דומה עליו כקורה, וכדברי התוספות שם. אך זו אוקימתא שאינה נזכרת בדברי שאר ראשונים ואחרונים. האחרונים שהביאו משם ראייה לש"ך ודאי אינם סוברים כתורת-חיים.

מגונה ביותר ודבר איסור הוא ומעשה הטיפשים, שאין קריבין לערווה כלל, בין גדולה בין קטנה חוץ מהאב לבתו... (הלכות איסור"ב כא, הובא בשו"ע אה"ע כא, ז).

יתכן שהגר"א סבר שלא לחינם הציגה הגמרא את דברי עולא כסותרים אלו את אלו, כך הדגישה שמנהגו של עולא אינו בגדר הוראה לכלל הציבור. סתם בני אדם אסורים לנשק את קרובותיהם גם אם אינם נהנים, ורק עולא יכול היה להקל לעצמו כיוון "דדמיא עליה ככשורי" – תיאור מפליג יותר מסתם 'חוסר הנאה' של אדם רגיל.

ב. רב אחא בר אבא איקלע לבי רב חסדא חתניה, שקליה לבת ברתיה אותבוה בכנפיה. אמר ליה: לא סבר לה מר דמקדשא? אמר ליה... דאמר שמואל: הכל לשם שמים (קידושין פא, ב).

וברש"י: ואין דעתי אחריה לחיבת אישות אלא לחיבת קורבה, ולעשות קורת רוח לאמה כשאני מחבב את בתה.

יש לציין כי ראיה זו, כמו גם הראיה הקודמת, אינן מספיקות לשאר נשים, שהרי דינן של קרובות קל יותר מכיוון שאנשי כנסת הגדולה ביקשו רחמים וביטלו את התאוה אליהן (יומא ט, ב).

ג. התוספות (קידושין פב, א ד"ה "הכל") הביאו ראיה מדברי רב אחא הנ"ל למנהג יהודי צרפת ואשכנז, שהשפחה הגויה רוחצת את אדוניה במרחץ כשהוא ערום. סיבת ההיתר הייתה שמדובר במקום פומבי שאין בו חשש יחוד, ושזו 'דרך שפחות' שאינה מעוררת הרהור (מרדכי כתובות פרק אע"פ אות קפב). הב"י (אה"ע כא) הביא את דבריהם והסתייג מהם בחריפות, ולא נחה דעתו עד שהסיק שתלמיד טועה כתב זאת. אבל הרמ"א כתב בדרכי-משה (שם אות ג) שראה שכך המנהג ואין מוחה, ופסק כן בהגהותיו לאה"ע (כא, ה).

ד. היה נוטל את מנחתה מתוך כפיפה מצרית ונותנה לתוך כלי שרת ונותנה על ידה, וכהן מניח ידו מתחתיה ומניפה (סוטה פרק ג, א).

לכאורה לא ניתן להביא ראיה ממשנה זו, שהרי מדובר בנגיעה לצורך מצווה, אלא שהירושלמי (סוטה פרק ג, ה"א, מובא גם בתוס' סוטה יט, א ד"ה "וכהן מניח") אומר:

ואין הדבר פָּאור? (כלומר: האם אין בהנפה עניין מכוער שנוגע ביד האישה?) מביא מפה. ואינו חוצץ? ומביא כהן זקן. ואפילו תימר ילד, שאין יצר הרע מצוי לשעה (כלומר: כיוון שהמגע הוא לזמן קצר, אין לחשוש ליצר הרע שישלוט בו).

הרי שהירושלמי לא דן בדבר מצד נגיעה לצורך מצווה, אלא נתן טעם השווה גם לנגיעה שלא במקום מצווה.

ה. המרצה מעות לאישה מידו לידה כדי שישתכל בה... לא ינקה מדינה של גיהנם (עירובין יח, ב).

הגמרא אסרה להרצות מעות מידו לידה רק אם כוונתו להסתכל בה, הרי שעצם הנגיעה הקצרה והעניינית אינה אסורה.

ו. אחרונים הוכיחו מהרמב"ן (ל"ת שנג) ומספר החינוך (מצווה קפח), שכתבו "שנמנענו מהתעדן עם העריות" – הרי שרק להתעדן אסרו, ולא מגע בעלמא.

אמנם הרמב"ן (שם) כתב שגם לדעתו, שאיסור קריבה אינו אלא מדרבנן, אין ללמוד היתר כללי מן הסיפורים שבגמרא – העוסקים בחסידים ובחכמים העושים כל מעשיהם לשם שמים. גם בספר החינוך (שם) הזהיר שלא לסמוך על סברות אלה שמצאנו אצל האמוראים, כיוון שהם לא עשו אלא לשם מצווה כגון שמחת חתן וכלה, ועוד שהם שלטו ביצרם והיו כמלאכים, לכן יכלו להיזהר ולא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול. לכן הורה למעשה לשמור על כל ההרחקות שגזרו חז"ל, ולא להקל מחמת הסברות הללו. יתרה מזו, עוד הוסיף והמליץ לכל אחד לעשות סייג וגדר לעצמו לפי תכונתו. אך אין בדברים אלה כדי לבטל את העיקרון הנלמד מדבריהם עצמם, שהנגיעה האסורה היא רק בדרך של חיבה ועידון, וכמו שדייקו האחרונים הנ"ל.

למעשה נחלקו אחרונים: הבית-שמואל (אה"ע כ,סק"א) השיג בתוקף על הש"ך. לדעתו הרמב"ם אוסר מדאורייתא גם כשאינו עושה דרך חיבה. את שיטתו אימץ השדי-חמד (מערכת ק כלל ז), שהביא כמה אחרונים העומדים בשיטת הש"ך, ולבסוף הכריע שנגיעה שלא לצורך רפואה "אסור מן הדין, ולא מדרכי חסידות וזהירות".

אמנם פוסקים רבים סוברים להלכה כדעת הש"ך (כרת-ופלתי, הגר"א, חוות-דעת, נו"ב – הובאו דבריהם באוצר הפוסקים שם), ועל פיהם הורו גם פוסקי זמננו¹. הרב אויערבאך אף התיר ללמוד גניקולוגיה ולעסוק בה.

יש לציין כי כמה אחרונים כתבו שאף שנגיעה שלא בדרך חיבה מותרת מעיקר הדין, מכווערת היא מאוד. כך כתב החוות-יאיר (סי' קפב):

ואע"פ שאין כאן קריבה של חיבה דאסרה תורה, מכל מקום מכווער הדבר מאוד ותחלתה פשיעה.

אמנם, בהמשך אותה תשובה התיר עקרונית נגיעה שאינה של חיבה על מנת שלא להפסיד ממון (ונראה שסבר שאין כאן אפילו איסור דרבנן)².

ז. שאלה מעשית מאוד באה על פתרונה באופן זה: הרב פינשטיין נשאל (אגרות-משה אה"ע ח"ב סי' יד) האם מותר לנסוע בתחבורה ציבורית בשעות העומס, "שנמצאים שם אנשים ונשים דחופים זה בזה, שקשה להיזהר מנגיעה ודחיפה בנשים". תשובתו הייתה שכיוון שאין כאן דרך תאוה וחיבה, ולרמב"ם אין בזה איסור תורה ואפילו לא איסור מדרבנן, שהרי לא הזכיר איסור כזה, אין לאסור הנסיעה. לכן התיר אפילו לשבת ליד אישה כשאין מקום אחר, כיוון שאין זו דרך תאוה וחיבה. וכתב שאם יודע שיבוא לידי הרהור, יימנע מנסיעות כאלה. ואם חייב להגיע לעבודתו – יתחזק להרהר בדברי תורה.

ח. המקרה בו עוסקת התשובה הוא כשדורשים ממנו לנשק את אשתו נידה, כדי להוכיח שהוא אכן בעלה. אם לא ינשק, לא תוכל לעבור איתו את הגבול אלא בתשלום גבוה. במקרה זה אסר החוות-יאיר את הדבר למרות שאין זו נשיקה של חיבה, כיוון שלא היה צריך להביא עצמו למצב זה.

מכל האמור לעיל נמצאנו למדים שגדולי האמוראים נהגו היתר בנגיעה שאינה של חיבה ויש בה צורך, ולדעת הרמ"א נהגו כך גם פשוטי העם בדורות מאוחרים הרבה יותר. שיטתו של הש"ך התקבלה על דעתם של אחרונים רבים, אמנם התנו זאת ביכלתו להיזהר מהרהור^ט.

גם בדברי החולקים על הש"ך, יש שמשתמע מהם שבנידוננו יש מקום להקל. על מה שלמד הש"ך היתר גורף ממנהג הרופאים, השיגוהו תורת-השלמים ומחצית-השקל. לטענתם, אפשר שהקלו בדיני קרבה בנשים זרות הבאות אל הרופאים, אך באשתו נידה אין להקל, כיוון שליבו גס בה ויבוא לידי עבירה. בעקבות השגה זו שללו את פרשנותו של הש"ך בדעת הרמב"ם, ואת קביעתו שהרמ"א הולך גם הוא בשיטה זו. משמע: באשתו אין מקום להקל, אך נגיעה לצורך באישה זרה עשויה להיות מותרת.

ג. הושטת יד מתוך נימוס

לאור מעשי האמוראים שהובאו לעיל, התירו כמה פוסקים הושטת יד לאישה שהושיטה את ידה לשלום על מנת שלא לבייש אותה, שהרי המגע אינו של חיבה אלא של נימוס.

באגרות-משה (אה"ע ח"א סי' נו) כתב:

ובדבר שראית שיש מקילין, אף מיראי ה', לתת יד לאישה כשהיא מושיטה – אולי סוברין דאין זה דרך חיבה ותאוה. אבל למעשה קשה לסמוך על זה.

ובמקום אחר (או"ח ח"א סי' קיג) אסר בפשטות להושיט יד גם לבתולות, כיוון שהן נידות. בספר הצנע לכת (להרב אלינסון עמ' 62-67) דן בסוגייה זו והביא (בהערה 97) תשובה ששלח אליו הרב פינשטיין, ובה חזר על האיסור לתת יד לאישה ופירש שדבריו אודות יראי ה' המקלים בנתינת יד אינם אלא בדרך לימוד זכות, ושלמעשה קשה לסמוך על זה. כוונת האגרות-משה הייתה כנראה למנהג רבני אשכנז, שעליו מעיד הרב שלמה קארלעבאך (רבה של ליבק, גרמניה):

ט. חלקת-מחוקק כא סק"ה, בית-שמואל שם סק"י. ראה ב"ש שם ס"ק יא לגבי המנהג לרקד עם הכלה כדי לחבבה על בעלה, וב"ח שם. עיין עוד על מנהג זה בספר הנישואין כהלכתם, פרק יג סע' כז-כח ובהערות.

י. מנגד, כתבו הסדרי-טהרה (קצה סק"ד), הכרתי-ופלתי (קצה סק"ז) והר"ש מוילנא (עיין בגוף דברי המחצה"ש, שם הובאה השגתו) כי לא יתכן שיקלו באיסור קרבה באשת איש יותר מבאשתו נידה. כל מה שמצינו הבדל ביניהן הוא רק בדיני ההרחקות, גזירות שגזרו חכמים משום חיבה, ובזה אפשר לחלק בין מי שליבו גס בה או לא, אך לא באיסורים דאורייתא שאינם משום חשש ביאה אלא אסורים כשלעצמם, ודינם שווה בכל פרשת עריות. לפיכך, אפשר להסיק ממנהג הרופאים שלא נהגו כלל איסור בדבר – גם לא באשתו נידה, ולפרש כך גם בדברי הרמב"ם.

כי הושטת יד לאישה אינו אסור אלא משום הרהור, ורק אם נתכוון הנוגע להנאת איסור. ואף שגם אני בעצמי נזהרתי מקדמת דנא, לא היה לאל ידי לעמוד בדרך הפרושים, משום לא פלוג. כי אף שקצת נשים יודעות מאיסור זה ואינן מושיטות ידיהן לאיש בבואן ובצאתן, רובן לא ראו ולא שמעו שיש למנוע מזה, ונותנות יד לפי תומן, ואין לך ביוש גדול יותר מזה לסרב להכות כף אל כף דרך כבוד ממנהג בארצנו, וגדול כבוד הבריות שדוחה וכו'".

בספר קדושים תהיו (להרב שמואל כץ, עמ' 245) הביא מכתב של הרב אלימלך בר-שאול, המעיד שרבים מרבני אשכנז והיהודים החרדים שם נהגו לתת יד לאישה. עוד הביא את המחלוקת אם לסמוך על היתר זה או לא (שם עמ' 76 והערה 36).

סגנון אמירת שלום שעל ידי הושטת יד נודע גם לבן-איש-חי (עוד יוסף חי שנה א' שופטים, אות כב):

במנהג אנשי אירופא כשיבוא אורח לבית חברו ואהובו יאחז האורח בכף בעל הבית או אשתו או להיפך ויתאחזו בכפם זה בזה בחוזק לאות חיבת השלום.

לדעתו, יש להימנע ממנהג זה כאשר הוא נעשה באופן המבטא חיבה, אך נראה שאם אינו אלא דרך נימוס גם הוא מתיר, שכתב: "דודאי ירא שמים צריך שיזהר לבלתי יעשה זאת, כיוון שהוא אחיזה ונגיעה ביד בדרך חיבה, דלכך תהיה אחיזתם בכפם בחוזק להורות בזה חיבה יתירה".

גם בקהילות ספרד התקיים מנהג דומה, והוא מנהג הנשים לנשק את גב ידו של החכם בצאתן מתפילת ליל שבת, כפי שעושים הגברים. וכך כתב הבן-איש-חי (עוד יוסף חי שם):

חכם וזקן שהנשים נושקות ידיו אינו צריך לסרב ולדחותן, כי זו הנשיקה שהיא על גב היד אינה דרך חיבה. אין חיבה אלא בנשיקה על הפנים או על המצח. ועוד מוכח הדבר לכל אחד שעושות כן לכבודה של תורה וכוונתן למצווה, כמו נשיקה שנושקות לספר תורה. וכיוון שמתכוונות לשם שמים, אין בזה חשש... כיוון שיש צורך בנשיקה זאת לפי נימוס העולם ודרך ארץ, לא יעלה בלב שניהם הרהור.

לעומתו, האריך השדי-חמד (ח"ג מערכת ק כלל ז) לאסור כל נגיעה, גם של נימוס ובכוונה טובה, וכתב שעל פי דבריו חדלו רבנים רבים ממנהג זה. להלן חלק מדבריו:

יא. מתוך לדוד צבי – ספר היובל לרד"צ הופמן, עמ' 218. בנוסף לאמור, העיד בפני ר' משה טיפנברון, שהתגורר בצעירותו אצל הרב אונטרמן בשנות מלחמת העולם השנייה בליורפול שבאנגליה, וראה שלחץ יד לאישה שהושיטה ידה לשלום. אחר כך אמר לו שאינו מקל בנגיעה, אלא מחמיר בכבוד הבריות...

קריבה לעריות אם אסור מדאורייתא... ומה שהשיג הרב ש"ך, עיין להרב בית-שמואל... מכל זה מוכח ודאי, דאפילו נגיעה בעלמא שלא לצורך אסור... ומה מאוד תמיה לי על מה שראיתי למרן החב"י^י: "...והגם כי איסור קריבה שאסרה תורה היא קריבה של הנאה, כגון חיבוק ונישוק כמבואר בדברי הרמב"ם, אבל נגיעה בעלמא לא שמענו, עם כל זה נראה דאיכא איסורא..."^י, עכ"ד. והוא פלא מה שכתב דנגיעה לבד לא שמענו, דהא בההיא דמישוש הדופק ליכא אלא נגיעה, וכתב מרן דלהרמב"ם אסור במקום פיקוח נפש, ולהחולקים עליו מודו מיהא דאיכא איסורא, אלא דלצורך רפואה שרו חכימיא, אבל שלא לצורך ודאי אסור מן הדין, ולא מדרכי חסידות וזהירות בעלמא. כי על כן המנהג הזה שנושקות הבתולות ידי האנשים הגדולים מהן רע ומר הוא, וכל שכן שאסור לנשואות... כי אפילו ראייה לחוד מביאה לידי הרהור, עינא וליבא תרי סרסורי דעבירה נינהו, ובפרט ראייה ונגיעה בבשרה... ולמדנו מכל האמור, שמה שנוהגות נשים לנשק ידי האנשים הוא מנהג רע ומר, ואילו איישר חילי אבטלינייה. והוצרכתי להאריך קצת בזה, להוציא מלב ידידי נפשי יחיו, שחושבים שמה שאני רגיל שלא ליתן יד לנשק שום אישה גדולה וקטנה נשואה ופנויה ואפילו לבנותי תחיו – משנת חסידים היא, ואינו כן, אלא מצד הדין יש איסור בדבר... כאשר פגע איש את רעהו תוקעים כף אל כף דרך חיבה ורעות, ועושים כן גם עם נשי חבריהם, ועל הרוב עם שאר האומות. וכן יש מהם עושים כן עם נשי ישראל. ואם על נישוק יד יש קפידא כאמור, הדברים ק"ו בתקיעת כף אל כף דרך חיבה ורעות, ושלהבת אש תוקד בקרבם.

מכל מקום, רבי חיים פלאג'י עצמו, הלא הוא החב"י^י המוזכר בדברי השדי-חמד, כתב (שו"ת חיים-ושלום ח"ב סי' יז) שאם האישה נותנת לחכם מעות לצדקה "מותר לקבל מידה ובלבד שיכוון ליבו לשמים. ואם מקפידה שישים ידו על ראשה ויברכנה רשאי לעשות כן, וכן היה מנהגו של הרב הגדול חסידא קדישא הפרד"ס זצ"ל...". (מובא בטהרת-הבית ח"א עמ' לט, ובשד"ח ה"ל). אמנם לעצמו החמיר, ונהג ללבוש כפפות על מנת להימנע מנגוע ישיר (כדברי הירושלמי סוטה המובא לעיל).

גם הרב עובדיה יוסף נמנה על המחמירים, וכדבריו:

ואני נוהג כשמברך איזו אישה המבקשת לברכה, לתת ידי למעלה מראשה באוויר שלא לנגוע בשערות ראשה. וזאת כדי לעודד ולחזק אמונת חכמים לנשים אשר נשא ליבן אותנה בחכמה ובאמונה" (טהרת הבית שם).

סיכום

א. נגיעה שאינה של חיבה היא איסור דאורייתא לדעת פוסקים רבים (בית-שמואל ועוד, לעיל סעיף א). הב"י אף הגדיר אותה (לדעת הרמב"ם) כאביזרייהו דגילוי עריות – משלוש עבירות חמורות שבתורה, שלא הותרו גם במקום פיקוח נפש.

ב. מאידך גיסא, אין להתעלם מן הבעיה של ביוש הזולת ולעתים עד כדי הלבנת פנים, שהיא עבירה חמורה בין אדם לחברו, הנובעת במקרים מסוימים מאי הושטת היד. אשר על כן, כיוון שדעתם של כמה פוסקים חשובים היא להתיר נגיעה שאינה של חיבה (הש"ך וההולכים בעקבותיו), ואכן כך היה המנהג במקומות מסוימים, ואף תלמידי חכמים חשובים נהגו כך בעצמם – אין לשלול הושטת יד בחזרה במקום בו יש חשש לביוש הזולת.⁷

ג. אמנם, כשאנו עוסקים במציאות החיים של מקום עבודה, יש לחשוש ל'מדרון חלקלק', דהיינו: תחלתו שלא להנאה ועל מנת שלא לבייש, וסופו בחוסר רגישות לגדרי הצניעות ובאי הקפדה על תנאי ההיתר, כבר אמרו חכמים: "אין אפוטרופוס לעריות" (כתובות יג, ב). ואכן, על מעשה עולא שנישק את אחיותיו אומרת הגמרא (ע"ז יז, א)⁸ שרק לעצמו התיר, מתוך שהכיר בטבעו המיוחד, אך לכלל הציבור יש להורות: "סחור סחור לכרמא לא תקרב", שלא יסמוך אדם על עצמו באיסור חמור זה.

ד. לכן נראה שאמנם באופן עראי ובלית ברירה – כשמזדמנת מציאות בה אין אפשרות להימנע מלהושיט יד בלא לבייש את הצד השני – יש על מי לסמוך. אך אין להתיר נגיעה באותן נשים שאדם נמצא עמן בקשרי עבודה קבועים, ולא לאמץ הנהגה זו כחלק מהתנהגות שגרתית. הוא הדין גם בנשים, הנתקלות בגברים המושיטים להן יד⁹.

ה. על הגברים והנשים להבהיר במקום העבודה ובכל מצב דומה, שאינם מושיטים יד לבני המין השני. כך יימנעו גם מאי נעימות וגם מבעיות הלכתיות חמורות העלולות להיווצר במשך הזמן.

יב. יש לציין שאין להגדיר הושטת יד רק בתור קולא, שכן בדינים הקשורים לזולת כל חומרא לזה היא קולא לזה, וכבר הובאו לעיל דבריו של הרב אונטרמן שאמר לתלמידו שאינו מקל בנגיעה אלא מחמיר בכבוד הבריות.

יג. ראה תוספות שם ד"ה "ופליגא".

יד. ברוב המקרים ניתן להימנע מאי-נעימות על ידי הקדמת שלום בלא הושטת יד. גם כשהיד כבר מושטת אלינו, על פי רוב די בהסבר שמטעמים דתיים אין אנו לוחצים יד, ואין בכך כל עניין אישי.